

imagine utopia

atlas ensemble

atlas ensemble

shakuhachi, fluiten	Harrie Starreveld
duduk	Gevorg Dabaghian
hobo's	Ernest Rombout
klarinetten	Anna voor de Wind
sho	Naomi Sato
sheng	Wu Wei
pipa	Lan Weiwei
tar	Elchin Nagiyev
gitaar	Helenus de Rijke
mandoline	Hans Wesseling
santur	Javid Afsari Rad
qanun	Bassem Alkhouri
zheng	Liu Wenjia
koto	Makiko Goto
harp	Ernestine Stoop
piano	John Snijders
slagwerk	Herman Halewijn
slagwerk	Ryoko Imai
erhu	Yang Xue
kemençe	Neva Özgen
sarangi	Dhruba Ghosh
viool	Angel Gimeno
altviool	Max Knigge
cello	Maartje-Marie den Herder
contrabas	Dario Calderone

concertdatum

do 4 mei 2011 Amsterdam Muziekgebouw aan 't IJ 20.15

inleiding met componisten en musici 19.15

Donderdagavondserie/Proms, live uitzending op Radio 4

imagine utopia

dirigenten Artjom Kim, Fabio Nieder
sheng Wu Wei
sho Naomi Sato
sopraan Els Mondelaers

Joël Bons *introdunctie/Cadenzas*

Sanae Ishida *Pièce pour sho et onze instruments*

Fabio Nieder *'Vom Himmel hoch, da kommt ein Engel
her zu Dir... und fliegt gen Himmel
wieder', Choral für Julia*

Stockhausen/Stefano Pierini *Vier melodieën uit Tierkreis*

pauze

Fabio Nieder/Dhruba Ghosh *improvisatie sarangi en piano*

Francisco Castillo Trigueros *Mestizo* voor sopraan en ensemble

Artjom Kim *Flame* voor sheng en ensemble

alle stukken zijn premières

inleiding

Op Bevrijdingsdag presenteert het Atlas Ensemble *Imagine Utopia*, een ode aan de vrije geest en de creativiteit: nieuwe composities geschreven voor de mooiste instrumenten van de wereld, bijeengebracht in één ensemble en bespeeld door begenadigde muzikanten uit verschillende culturen.

In augustus 2010 vond de tweede Atlas Academy plaats: muzikanten en componisten uit de hele wereld kwamen samen om onderzoek te doen, te experimenteren, te musiceren en te componeren. Nu klinken de eerste resultaten: een reeks premières voor de diverse combinaties van wereldinstrumenten. De componisten kozen ieder een eigen invalshoek. Hun verbeeldingskracht transformeert het Atlas Ensemble in een orkest met een ongekend kleurenpalet.

Het **Atlas Ensemble** verenigt een keur aan musici uit China, Centraal-Azië, het Midden-Oosten en Europa. Dit unieke kamerorkest presenteert een ongehoord klankpalet van Europese en Aziatische instrumenten. Het repertoire bestaat uit speciaal voor het ensemble geschreven werken. Het Atlas Ensemble is opgericht door componist Joël Bons.

In tegenstelling tot het hedendaagse westerse ensemble, waarin van elke familie één instrument is vertegenwoordigd, brengt het Atlas Ensemble instrumenten uit verschillende culturen samen, die oorspronkelijk afstammen van dezelfde ‘voorvader’. Behorende tot een en dezelfde familie, zijn zij door de eeuwen heen in diverse culturen verspreid en verder ontwikkeld en is een enorme verscheidenheid aan instrumenten ontstaan. Door deze afstammelingen te verenigen en hun timbres te combineren in één ensemble, kan een letterlijk ongehoorde klankpracht worden bereikt. Het Atlas Ensemble is samengesteld uit musici uit Beijing, Bakoe, Damascus, Istanbul, Jerevan, Mumbai, Tasjkent, Teheran, Tokyo en Amsterdam. De Aziatische musici zijn internationale solisten; sommigen van hen zijn bovendien eminente pedagogen, verbonden aan conservatoria. De westerse musici zijn leden van het Nieuw Ensemble, het Nederlandse ensemble voor hedendaagse muziek dat internationaal bekendheid heeft verworven door zowel zijn excellente uitvoeringen als zijn avontuurlijke programmering.

Het Atlas Ensemble vloeit voort uit eerdere projecten van het Nieuw Ensemble, waarin geëxperimenteerd werd met combinaties van Europese en Aziatische instrumenten. Voortbordurend op deze ervaringen biedt het Atlas Ensemble een verder uitgewerkt, evenwichtig en rijk instrumentaal palet. Tegelijkertijd krijgt de ontmoeting en samenwerking tussen musici afkomstig uit oosterse en westerse tradities een grotere diepgang doordat zij langere tijd samenwerken en elkaars culturen bestuderen. Een centraal en in potentie rijk thema is daarbij het verschil tussen de orale improvisatietradities enerzijds en met behulp van muzieknotatie ontwikkelde compositietradities anderzijds.

Het Atlas Ensemble bouwt een volledig nieuw repertoire op: alle composities worden geschreven in opdracht van het ensemble.

De benodigde informatie voor componisten wordt gedocumenteerd middels beschrijvingen van de niet-westerse instrumenten, geluidsvoorbeelden en videomateriaal.

Het Atlas Ensemble debuteerde in september 2002 op de Berliner Festpiele en trad in december van datzelfde jaar voor het eerst in Nederland op in de Grote Zaal van het Concertgebouw in Amsterdam. In juni 2004 was het Atlas Ensemble drie weken lang *in residence* tijdens het Holland Festival. Sinds 2009 organiseert het Atlas Ensemble in het Conservatorium van Amsterdam de Atlas Academy, waar de musici twee weken lang met componisten van over de hele wereld samenkomen om onderzoek te doen, te experimenteren, te musiceren en te componeren. De derde Atlas Academy zal plaatsvinden van 22 augustus tot 3 september 2011.

toelichtingen

Joël Bons – Cadenzas

voor 14 instrumenten:

groep 1 (links): kemençe, viool, duduk, shakuhachi, engelse hoorn

groep 2 (rechts): sarangi, erhu, tar, pipa, klarinet

groep 3 (midden): sho, sheng, qanun, santur

duur: ca. 8'

compositie: 2010/2011

première: Atlas Academy Augustus 2010, revisie: 5 mei 2011, Amsterdam

Joël Bons (1952) studeerde gitaar en compositie (bij Robert Heppener) aan het Sweelinck Conservatorium. Hij bezocht de zomercursussen van Franco Donatoni in Siena en de Darmstädter Ferienkurse für Neue Musik. In 1982 zette hij zijn compositiestudie voort bij Brian Ferneyhough in Freiburg. Bons' muziek werd uitgevoerd door het Nieuw Ensemble, Asko en Schönberg Ensemble, Nederlands Blazers Ensemble, Irvine Arditti, Radio Kamerorkest, Rotterdams Philharmonisch Orkest, Atlas Ensemble, Omnibus Ensemble en het Vancouver Inter-Cultural Orchestra.

Joël Bons is mede-oprichter en artistiek leider van het Nieuw Ensemble. Hij initieerde tal van thematische festivals en stond in het midden van de jaren 1980 aan de wieg van de serie Proms in Paradiso. Ook was hij de drijvende kracht achter het Jaar van de Ensembles. Bons produceerde cd-opnames van het Nieuw Ensemble en violist Irvine Arditti en schreef met cineast Frank Scheffer het script voor een film over Boulez' *Eclat*.

In 1988 reisde hij door China, waar hij kennismaakte met een generatie jonge componisten die later via het Nieuw Ensemble in het westen furore maakte. In 1998 werden Joël Bons en het Nieuw Ensemble onderscheiden met de Prins Bernhard Fonds Muziekprijs voor hun 'uitgesproken avontuurlijke en speelse programmering'. In 2002 maakte Bons studiereizen naar het Midden-Oosten en Centraal Azië en richtte hij het Atlas Ensemble op. In 2005 werd hij voor zijn werk met het Atlas Ensemble onderscheiden met de Amsterdamprijs voor de Kunsten. In datzelfde jaar werd Bons lector/gastdocent aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij nu artistiek leider is van de compositieafdeling. In 2007 was Joël Bons curator van het muziekprogramma 'Scène artistique du Moyen-Orient' van het *Festival d'Automne à Paris*. In 2009 initieerde hij de Atlas Academy.

Sanae Ishida – *Pièce pour sho et onze instruments*

sho, fluit, hobo, klarinet, harp, gitaar, piano, slagwerk, viool, altviool,
cello, contrabas

duur: ca. 9'

compositie: 2011

première: 5 mei 2011, Amsterdam

In 2009 schreef ik tijdens een workshop van de Atlas Academy in Amsterdam een korte schets voor sho, basfluit, altviool en slagwerk. De klank van dit Japanse instrument fascineerde mij en inspireerde mij een stuk te schrijven waarin het met westerse instrumenten wordt gecombineerd; ook componisten als Takemitsu en Hosokawa hebben prachtige stukken geschreven voor sho en klassieke westerse instrumenten. In mijn compositie wilde ik vooral de eigen, traditionele klank van de sho in ere houden en geen onconventionele klanken voorschrijven; de klank van de sho wordt gemakkelijk door andere instrumenten overstemd. Hoewel het instrument een traditionele rol in het geluidslandschap heeft, is de context wezenlijk anders; het geluid van de sho wordt door de andere instrumenten gemoduleerd. In dit stuk onderzoek ik de wisselwerking tussen stilte en geluid zodat er een muzikale spanning ontstaat waarbij de stilte haar eigen muzikale inhoud krijgt.

Sanae Ishida

De Japanse componiste **Sanae Ishida** rondde in 2007 haar compositiestudie af aan het Parijse conservatorium. Daarvoor had ze in Tokio muziek gestudeerd. Haar werk is uitgevoerd door diverse ensembles en orkesten, onder meer het Orchestre National de Lorraine, het Ensemble InterContemporain, het filharmonisch orkest van Radio France, Ensemble Vortex en Ensemble Linea. In Royaumont en Acanthes was Ishida composer-in-residence. In recent werk onderzoekt zij de relatie tussen inwendige energie en bewegingen van het menselijk lichaam (en dan gaat het vooral over atleten, dansers of beoefenaars van vechtsporten). Met de versmelting van het zichtbare en het onzichtbare als uitgangspunt, verkent Sanae Ishida in haar muziek manieren waarop de relatie tussen lichaam en geest kan worden getransformeerd.

Fabio Nieder – ‘Vom Himmel hoch, da kommt ein Engel her zu Dir... und fliegt gen Himmel wieder’, Choral für Julia

basfluit, hobo, basklarinet, sho, sheng, harp, piano, slagwerk, erhu, kemençe, viool, altviool, cello, contrabas

duur: ca. 10’

compositie: 2011

opgedragen aan het Atlas Ensemble

uitgegeven bij Verlag Neue Musik GMBH

première: 5 mei 2011, Amsterdam

“Vom Himmel hoch, da komm ich her...”! Wie kent deze melodie niet, die Maarten Luther in 1539 componeerde? Wie kent Bachs koralen op deze melodie niet? Of de bewerking van Stravinsky met dezelfde titel? Wie heeft die niet ooit meegezongen of meegeneuried bij het beluisteren ervan in de kerk? In deze compositie heeft de melodie, zoals het hoort, de functie van tenor (cantus firmus) en is ingemetseld in een zesstemmig contrapunt. Beeldende beschrijving van het creatieproces: Vom Himmel hoch, da kommt ein Engel her zu Dir... In het begin is die engel te zien noch te horen. De extreem uitgerekte tijd waaruit hij voortkomt, is voor ons niet te ervaren: geen metronoom, geen klok kan die tijd vangen. Langzaam worden de contouren van zijn stralende gestalte uit de verte voor onze ogen zichtbaar en wordt zijn stem voor onze oren hoorbaar. Zijn tijd versnelt terwijl hij ons nadert.

Een klap op de semantron, een houten slaginstrument uit de orthodoxe kerk, geeft het teken dat de engel onze aardse wereld heeft aangeraakt.

Na de landing begint de tijd van de engel zich weer uit te rekken.

Rituele klappen op de semantron maken de sporten van een jakobs ladder hoorbaar, die onze engel stap voor stap en met regelmatige tussenpozen bestijgt. Als hij helemaal boven is... dan heeft hij geen ladder meer nodig! ... :-) ... en vliegt op zijn geweldige geruisloze vleugels weer naar huis...

hemelwaarts. Verhoudingen en getallen, vastgelegde combinatoriek, die kan uitstijgen boven mijn smaak, het nauwkeurig observeren (oefening in aandacht) van combinatorische fenomenen, de interpretatie en duiding hiervan, en hoe mijn onderbewustzijn op dat alles reageert: die dingen zijn voor mij in het leven belangrijk. Amen.

Fabio Nieder – Haidenburg, april 2011

Fabio Nieder is een fijnzinnig musicus die volstrekt onafhankelijk een eigen muzikale poëzie heeft ontwikkeld. Nieder is een ongeëvenaard orkestrator, een illusionist die de luisteraar weet te betoveren. Zijn werk werd bewonderd door Luciano Berio en begint steeds meer tot de grotere podia door te dringen. In 1957 geboren in Triëst – kruispunt van culturen – is Nieder bij uitstek een vertegenwoordiger van de hedendaagse multiculturele samenleving. Hij studeerde piano bij Roberto Repini en compositie bij Giulio Viozzi aan het conservatorium van zijn geboortestad. Met een beurs van de Jeunesses Musicales kon hij deelnemen aan de zomercursus van Witold Lutoslawski in Groznjan. Begin jaren 1980 werden werken van hem geselecteerd voor de Internationale Gaudeamus Muziekweek. Nieder componeerde diverse muziektheaterwerken. Fabio Nieder is oprichter van het ensemble voor nieuwe muziek “Florestan-Eusebius”, waarmee hij optrad als dirigent en pianist. Compositieopdrachten krijgt hij van toonaangevende ensembles en orkesten, waaronder Klangforum Wien, Ensemble Recherche, Nieuw Ensemble, Atlas Ensemble, Ives Ensemble, oenm, Orchestra Nazionale della RAI (Italië) en de radio-orkesten van de WDR, SWR en SR (Duitsland). Ook vooraanstaande musici voeren zijn werken uit, onder wie Heinrich Schiff, de Neue Vocalsolisten Stuttgart, Barbara Hannigan, Teodoro Anzellotti, Eduard Brunner en dirigenten als Ed Spanjaard, Emilio Pomarico en Myung-Whun Chung. Voor het Nieuw Ensemble schreef hij vier stukken – *Serenate in tono folkloristico* (1983), *Sosia* (1984), *Inno Nazionale Lappone B* (1986) en *Love songs on a white surface* (1993) – en maakte hij bewerkingen van Scarlatti, Grieg en Debussy, die in 1996 in de Matinee klonken. Voor het Atlas Ensemble schreef hij *The Waters flow in their Way*, *De Stem* en *De Beeldenvreter*. Als pianist was Fabio Nieder liedbegeleider van onder anderen Elisabeth Schwarzkopf; momenteel doceert hij aan de conservatoria van Amsterdam en Triëst.

Karlheinz Stockhausen / Stefano Pierini – 4 Melodies from Tierkreis

shakuhachi, hobo, klarinet, sho, koto, qanun, santur, zheng, harp,
slagwerk, erhu, viool, altviool, cello, contrabas

duur: ca 10'

compositie: 2010/2011

première: 5 mei 2011, Amsterdam

‘In de geschiedenis van de astrologie valt op dat tussen verschillende culturen frappante overeenkomsten bestaan. Zelfs al vindt de moderne mens haar ongeloofwaardig, dan nog kan worden gesteld dat de astrologie duizenden jaren lang deel uitmaakte van ons gedeelde spirituele erfgoed. De astrologische literatuur kan in brede zin ‘universeel’ worden genoemd. Misschien is dit het enige terrein waarop Oost en West, christenen, moslims en boeddhisten elkaar zonder moeite kunnen begrijpen.’

(Bell, Bezold, Gundel – *History of Astrology*)

Toen ik met dit project voor het Atlas Ensemble begon, vroeg ik mij als eerste af hoe ik de verschillende instrumenten, elk met hun eigen culturele achtergrond en specifieke technische eigenschappen, met elkaar zou kunnen verbinden en hoe ik een band zou kunnen scheppen tussen de verschillende spelers. Ik besepte dat de melodische dimensie uitkomst zou kunnen bieden, omdat de verschillende muzikale tradities die in het Atlas Ensemble zijn vertegenwoordigd sterk lineair zijn georiënteerd.

Aan mijn keuze voor Stockhausens *Tierkreis* (1974-5) liggen verschillende esthetische en technische redenen ten grondslag. Aan de ene kant belichamen de melodieën een model voor wat ik ‘multiculturele’ melodieën zou willen noemen en waarin ik het soort melodische patronen ontdekte die kunnen worden teruggevoerd tot de diverse muzikale tradities (destijds was de studie van etnische muziek voor veel componisten een belangrijk onderwerp). Aan de andere kant vormen zij een solide basis waardoor ik mijn kennis van de instrumenten kon verdiepen (en bovendien konden de melodieën gemakkelijk uit het hoofd worden geleerd, zeker door de musici die in een orale traditie zijn opgegroeid).

Het project bestaat uit een originele versie van vier melodieën uit deze cyclus: Vissen, Tweeling, Weegschaal en Steenbok.

Om twee redenen heb ik voor deze specifieke melodieën gekozen. De eerste is dat de grondtonen – Vissen E / Tweeling G / Weegschaal B / Steenbok D – een symmetrisch akkoord vormen (E-G-B-D) dat is opgenomen in het slotakkoord van de Steenbok als een soort ‘moederakkoord’. De tweede reden heeft te maken met de natuurlijke elementen waarmee deze sterrenbeelden geassocieerd worden: Water – Lucht – Lucht – Aarde. Ook hier weer een symmetrische structuur waardoor ik mij bij het schrijven en instrumenteren heb laten leiden. Elke melodie klinkt drie keer, behalve die van de Weegschaal, die vier keer wordt gespeeld, en elke expositie is iets anders van karakteristiek en instrumentatie, waardoor elke melodie een samengesteld karakter krijgt. Voor sommige instrumenten heb ik de traditionele stemmingen gebruikt, om van hun timbres optimaal gebruik te maken zonder dat er al te veel de nadruk op komt te liggen.

Stefano Pierini

Stefano Pierini werd in 1971 geboren en studeerde compositie aan het conservatorium van Turijn en vervolgde zijn studie bij Fabio Nieder en Luca Francesconi. Zijn werken worden gespeeld door ensembles en solisten als het BIT20 Ensemble, het Atlas Ensemble, de Seattle Chamber Players, Maka Gabisiani, Michele Marelli, Alfonso Alberti, Ciro Longobardi, het Antidogma Musica Ensemble en het New York Miniaturist Ensemble.

Zijn muziek was te horen op Italiaanse en internationale festivals als MITO Settembre Musica (Turijn, 2005, 2007 en 2009), Chez Bushwick (New York, 2005), Settimane Musicali di Stresa (2006), Seattle Chamber Players Season (2009), Atlas Academy (2009, 2010), International Bassethorn Festival (Kandern, Duitsland, 2009), XV International Saxophone Stage (Fermo, 2009) en het Sloveense Medarodni Bienale Sodobne Glasbe (2010). Tevens is werk van Pierini uitgezonden door RAI 3 (de Italiaanse nationale zender) en door de Sloveense radio.

Pierini's samenwerking met het Centrum voor Elektronisch Muziekonderzoek AGON Arsmagnetica in Milaan heeft tot verschillende multimediale projecten geleid. Pierini is als compositieleraar verbonden aan het conservatorium van Turijn.

Francisco Castillo Trigueros – *Mestizo voor sopraan en ensemble*

sopraan, fluit, duduk, hobo, klarinet, qanun, santur, harp, kemençe,
cello, contrabas

duur: ca. 11'

compositie: 2010/2011

première: 5 mei 2011, Amsterdam

In het Atlas Ensemble komt een aantal buitengewoon rijke muziekculturen samen en wordt iets nieuws gecreëerd, waardoor onze ideeën over muziek in een ander licht komen te staan en opnieuw worden gedefinieerd.

Mijn stuk is een ode aan dit ensemble, het Atlas-project en het idee van culturele uitwisseling en versmelting. Daar komt de titel ook vandaan:

Mestizo; het betekent 'gemengde afkomst', een onderscheidend kenmerk van de Latijns-Amerikaanse cultuur waarin ik ben opgegroeid.

De drie teksten die in het stuk worden gebruikt, weerspiegelen elk een aspect van culturele uitwisseling. *Luz y Mar* beschrijft het moment waarop de oceaan en het zonlicht samengaan en de ongekende schoonheid die dit tot gevolg heeft. *Hombre Mestizo* is een kort portret van een 'Mestizo', een man met ongewone fysieke trekken en een onduidelijke identiteit. De derde tekst, waarvan alleen het eerste couplet gebruikt wordt, is een loflied op de utopische visie van het Atlas Ensemble, een *tweetalige droom*.

De teksten vormen de leidraad voor de muziek. *Luz y Mar* bestaat uit impressionistische passages waarin complexe kleuren ontstaan door de breking van kristallijne muzikale gebaren, die zich rond de vrouwenstem bewegen. In *Hombre Mestizo* wordt juist een duistere atmosfeer opgeroepen door het naast elkaar plaatsen en vertroebelen van muzikale verwijzingen. De vrouwenstem duikt er telkens in onder en komt weer boven om zich er uiteindelijk uit los te maken en de Mestizo-man naar zijn identiteit te vragen. Het stuk wordt besloten met een kort fragment uit *Sueño Bilingüe*, een toepasselijke samenvatting van de schoonheid van het componeren voor het utopische tweetalige project dat zal blijven bestaan zolang het Atlas Ensemble actief blijft.

Mestizo is opgedragen aan Joël Bons, de geestelijke vader van het Atlasproject.

Francisco Castillo Trigueros

De in Chicago woonachtige Mexicaanse componist **Francisco Castillo Trigueros** (1983) heeft kamermuziek, orkestrale en elektronische muziek op zijn naam staan. Hij werkt samen met ensembles waarin instrumenten en spelers uit allerlei windstroken samenkomen. In 2009 deed hij mee aan de eerste Atlas Academy in Amsterdam en schreef hij het stuk *Prisma* voor Ernest Rombout (hobo), zes Aziatische instrumenten en strijkers. *Prisma* kreeg een eervolle vermelding bij de Morton Gould Young Composer Awards in 2011 en werd in 2010 genomineerd voor de Gaudeamus Muziekprijs. Een verwant werk is *Solar* uit 2007, dat hij voor het Nieuw Ensemble schreef en dat al vele malen is uitgevoerd. In 2008 werd ook dit werk geselecteerd voor de Gaudeamus Muziekprijs. Castillo Trigueros heeft ook veel voor traditionele klassieke ensembles en orkesten geschreven, onder meer *XXX* voor orkest (ook genomineerd voor de Gaudeamus Muziekprijs in 2010), *Nealika* voor vier spelers (uitvoering gepland in juni 2011 in Buffalo), *Monólogo Fantástico* voor basklarinet en *Oda* voor cello en electronica. Zijn werk is uitgevoerd door orkesten, ensembles en solisten als het het Asko Ensemble, Holland Symfonia, het Orchestre National de Lorraine, Eighth Blackbird, Speculum Musicae, het Enso String Quartet, het Woodlands Symphony Orchestra, Jason Alder, Brian Conelly, Jennifer Humphreys en Kate Christensen. Zijn leraren waren Theo Loevendie, Richard Ayres, Fabio Nieder, Shulamit Ran, Kotoka Susiki, Howard Sandroff, Shih-Hui Chen, Kurt Stallman, Pierre Jalbert, Haruko Shimizu en Jose Tavares.

Mestizo

Geschreven en vertaald door Francisco Castillo Trigueros

Luz y Mar

Como la luz que desciende desde el cielo
derramada

luz entera

fuelle blanca esparcida

se desprende suavemente hasta rozar el mar

azul profundo

oscuro espeso

eterno mar

se refleja en mil espejos ondulados

se rompe en mil fragmentos cristalinos

mil destellos líquidos

trazando siluetas impensables

creando contornos sublimes

como una estela lunar

dorada

desnuda

sublime

ambigua

Indescriptible

Light and Ocean

Like the light that descends spilled from the sky

whole light

spread white fountain

it softly detaches until reaching the ocean

deep blue

dense darkness

eternal sea

it is reflected in a thousand undulated mirrors

broken in a thousand crystalline fragments

a thousand liquid sparkles

tracing unimaginable silhouettes

creating sublime contours

like a lunar aura

golden

nude

ethereal

uncertain

Undescribable

Hombre Mestizo

Hombre mestizo

de ojos oscuros

piel espesa

mente confusa

lengua compleja

voz delirante

¿Dónde esta tu identidad?

Sueño Bilingüe

Como un alma en un sueño bilingüe

ve un espeso espejo dual

un reflejo de visiones utópicas

ve flores formadas por sombras

en un desierto de vidrio y concreto

un caótico espacio futuro

presente

frágil

confuso

infinito

indescriptible

Mestizo Man

Mestizo man

of dark eyes

dense skin

puzzled mind

complex tongue

delirious voice

Where is your self?

Bilingual Dream

Like a soul in a bilingual dream

see a dense dual mirror

a reflection of utopian visions

see flowers formed by shadows

in a desert of glass and concrete

a chaotic future space

present

fragile

perplexed

infinite

Indescribable

Artjom Kim – Flame voor sheng en ensemble

shakuhachi, duduk, hobo, klarinet, sheng, pipa, qanun, tar, zheng, harp, mandoline, gitaar, slagwerk, erhu, kemençe, cello, contrabas

duur: ca. 17'

compositie: 2010/2011

première: 5 mei 2011, Amsterdam

Als uitvoerend musicus ben ik vaak jaloers op acteurs: zij hebben veel meer vrijheid en speelruimte om een tekst te interpreteren dan musici.

Bij het toneel is de tekst – of die nu geschreven is door Shakespeare,

Tsjechov of een hedendaagse toneelschrijver – slechts een startpunt;

de regisseur en de acteurs zijn allemaal op een actieve en creatieve manier betrokken bij het stuk, waardoor ze samen een voorstelling maken met

een rijke, gelaagde emotionele impact. Het is een collectief creatief proces.

In de muziek is de situatie bijna tegengesteld. De notentekst is voor

de musici in zekere zin het eindpunt, omdat het hun hoofddoel is om zo

precies mogelijk ten gehore te brengen wat in de partituur geschreven

staat. Het notatiesysteem voor hedendaagse muziek is zelfs ontwikkeld tot

aan de grenzen van wat een musicus zelf nog kan waarnemen: de kleinste

veranderingen en nuances zijn vaak bepaald door de structuur en in

de notentekst vastgelegd, waardoor voor fantasie veel minder ruimte

overblijft dan in het theater. Voor sommige toneelschrijvers is deze precisie

en volledigheid juist een reden tot jaloezie. Denk maar aan Beckett,

die in zijn stukken vaak elke beweging 'noteerde'.

Als componist ben ik trots op de muziek, op haar complexiteit en

strengheid – onmisbare kenmerken van ware kunst. Toch wil ik in *Flame*

de musici net als acteurs de ruimte geven voor een persoonlijke inbreng

in het geheel. De interessantste uitdaging is om hierbij toch de precisie in

de notatie te behouden; om de musici het gevoel te geven dat ze als het

ware meeschrijven aan het stuk, maar er voor te zorgen dat de vorm

zoveel mogelijk behouden blijft. Structuur zonder beperking – vrijheid,

maar geen vormloosheid.

Flame is geschreven voor Wu Wei en het Atlas Ensemble. Sterker nog,

het is óm hen geschreven. Ik ken deze geweldige musici al jaren.

Het concept van het stuk is, net als de tekst, direct van toepassing op

hun artistieke persoonlijkheden.

Artjom Kim

Artjom Kim werd geboren in 1976 in Bekabad (bij Tasjkent), Oezbekistan. Hij begon muziek (*bajan*) te studeren toen hij tien jaar oud was. Vanaf 1995 kreeg hij zijn eerste compositielessen van de befaamde Oezbeekse componist Mirsadik Tadjiev. Daarna studeerde hij bij Dmitri Yanov-Yanovsky. In 2001 behaalde hij zijn Masters Degree aan het Staatsconservatorium van Tasjkent. Tijdens zijn studie werd hij actief bij Ilkhom XX, het internationale festival voor hedendaagse muziek. Veel van zijn werken werden op dit festival in première gebracht. Het festival bood Kim ook de gelegenheid om te gaan dirigeren. Onder zijn leiding klonken premières van verschillende werken van jonge Oezbeekse componisten. In 2004 bracht Kim in Tasjkent het Omnibus Ensemble bij elkaar, het eerste ensemble in Centraal Azië dat zich richt op nieuwe muziek. Artjom Kim dirigeerde de Oezbeekse premières van onder andere het *Requiem* van Alfred Schnittke, *Les Noces* van Stravinsky, *Carmina Burana* van Carl Orff, *Das Lied von der Erde* van Mahler en de *Kammerkonzerte* van Berg en Ligeti. Artjom Kim componeert ook regelmatig muziek voor film en theater. Sinds 2002 werkt Artjom Kim als componist en dirigent intensief samen met het Nieuw Ensemble en het Atlas Ensemble. Voor het Nieuw Ensemble schreef hij *Stabilis/Mobilis*, *L'autre plaine*, *De Profundis* en *Procession II* en voor het Atlas Ensemble *Rag Music*, *Lontano*, *Chamber Concert*, *Le Vitrail* en *Procession*.

Lexicon Aziatische instrumenten

De **shakuhachi** is een Japanse bamboefluit die oorspronkelijk door monniken werd bespeeld als religieus instrument. De vijf gaten zijn gestemd volgens de pentanonische toonladder zonder halve tonen. De speler kan de toonhoogte bijna een hele toon laten fluctueren door met met veranderingen in de aanblaashoek de toon naar beneden (*meri*) of naar boven (*kari*) te buigen. Ook kunnen de toonhoogtes worden verlaagd door de gaten gedeeltelijk af te dekken. In de traditionele stukken voor het instrument (*honkyoku*) worden de mogelijkheden tot subtiele toonkleuringen volop benut. De shakuhachi heeft een bereik van drie octaven (*otsu, kan, dai-kan*). Shakuhachi betekent letterlijk '1,8 voet', de standaard lengte van het instrument. Daarnaast kent de shakuhachi nog zo'n twintig andere lengtematen.

De voorloper van de **sho** komt uit Zuid-Oost Azië en werd in de zesde eeuw via China geïmporteerd naar Japan. Het is een zogeheten 'vrij' rietinstrument dat tot de familie van orgels, harmonica's en accordeons behoort. Van de zeventien bamboepijpen die de sho rijk is, zijn er vijftien voorzien van riet. Het riet is door middel van een speciale was op het bamboe bevestigd waardoor de speler zowel voor als na het spelen het instrument moet opwarmen om te voorkomen dat het instrument nat wordt en de was breekt. Bij het bespelen bestaat altijd het risico dat het riet weggeblazen wordt doordat de was te hard is waardoor het riet kan lostrillen. De sho wordt tot klinken gebracht door zowel inademing als uitademing. Het instrument maakt meestal deel uit van het traditionele Japanse Gagaku-orkest. Gagaku-muziek is geen populaire muziekvorm maar is bedoeld voor het keizerlijk hof en religieuze doeleinden. De klank van de sho betekent in de Gagaku-muziek 'engelenstem' of 'lucht', terwijl het uiterlijk refereert aan de feniks.

De **sheng** (China) is een Chinees mondorgel. De bolle klankkast bestaat uit metaal, hout of een flesvormige pompoen. Het instrument wordt gevormd door een centrale blaaspijp en 17 tot 36 pijpen van metaal of bamboe die bovenop de klankkast vastzitten. De elegante symmetrische ordening van de pijpen stelt de vleugels van de mythische vogel feniks voor. Binnenin de klankkast heeft iedere pijp een gat aan de zijkant, dat door een metalen

klep afgedekt wordt en de luchtstroom onderbreekt. De sheng heeft een uitzonderlijk helder en metalen geluid. Aan westerse harmonica's, mondorgels en concertina's ligt hetzelfde akoestische principe ten grondslag. Op de sheng lijkende mondorgels worden voor het eerst in teksten uit de veertiende tot de twaalfde eeuw voor Christus genoemd. Nu wordt de sheng hoofdzakelijk bespeeld in de klassieke Chinese muziek, in kleine of grotere ensembles, samen met de *pipa* of de *erhu*. De Japanse evenknie van de sheng is de *sho*.

De Armeense **duduk** is een van de oudste instrumenten met dubbelriet ter wereld. Door de eeuwen heen reisde de duduk naar vele buurlanden en onderging het instrument subtiele veranderingen, zoals specifieke stemmingen en meer of minder vingergaten. Vandaag de dag vind men varianten van de duduk in Georgië (duduki), Azerbeidzjan (balaban), Turkije (mey), Perzië en de Balkanlanden. De basisvorm is in die lange geschiedenis maar weinig veranderd. Oorspronkelijk werd het instrument gemaakt van been, zoals veel vroege fluiten. Tegenwoordig wordt de buis gemaakt van abrikozenhout. De duduk is een verraderlijk eenvoudig instrument.

Het bereik is één octaaf plus een kwart. Het is niet diatonisch en gelijkzwevend, en bestaat in een aantal toonsoorten. Het fluwelen, melancholieke geluid en de grote dynamische mogelijkheden hebben ervoor gezorgd dat het een populair instrument werd voor verschillende muzikale genres. Traditioneel wordt het gebruikt in kleine ensembles, vaak in duet met lijsttrommels, zoals de *daf*, in lyrische liederen en dansen. Tegenwoordig wordt ook in clubs en in grotere professionele ensembles op de duduk gespeeld.

De **pipa** is een viersnarige Chinese luit met een peervormige klankkast. Pipa was een algemene term die refereerde aan die getokkelde snaarinstrumenten die 'in de arm gehouden werden' en met de rechterhand getokkeld, waarbij 'pi' staat voor de neerwaartse en 'pa' voor de opwaartse beweging. De pipa heeft een historie van meer dan 2000 jaar, reikend van de Han-dynastie tot de Tang-dynastie. De korte gebogen hals heeft 30 frets, die doorlopen op het klankbord en een groot bereik creëren. De frets zijn gemaakt van ivoor, hout, jade of bamboe. De pipa heeft vier snaren en is als volgt gestemd: A-d-e-a. Om het uitvoeren van verschillende technieken te

bevorderen – ‘pitch-bends’ (glissandi), tremolo’s, en het continu ratelen op de snaren met vier vingers – wordt het instrument verticaal op schoot gehouden en met kunstnagels bespeeld. De pipa is de meest expressieve van de Chinese tokkelinstrumenten. Door de eeuwen heen was de muziek van de pipa zeer geliefd in China en werd het repertoire voor het instrument doorgegeven van generatie op generatie door individuele artiesten en leerlingen.

De **tar** behoort tot de familie van de luiten en is een van de oudste instrumenten die in de Kaukasus en in het Midden-Oosten wijd verspreid waren. De huidige tar ontwikkelde zich in de achttiende eeuw en is sindsdien bij de klassieke Perzische meesters favoriet.

De klankkast heeft de vorm van een acht en is gemaakt van moerbeihout. Er is een dun vel van uitgerekt lamsvel over de bovenkant gespannen.

De tar heeft 11 snaren: drie dubbele snaren, een bassnaar en twee paren van resonantiesnaren die het instrument zijn specifieke klank geven.

De lange hals heeft 25 tot 28 beweegbare frets van darm die het octaaf in 17 microtonale intervallen verdelen. De frets kunnen worden aangepast aan de verschillende microtonale modi (makams) van de muziek van het Midden-Oosten. De tar heeft een bereik van ongeveer twee en een half octaaf, en wordt met een klein plectrum bespeeld. In Azerbeidzjan en Iran vormt de tar samen met stem en kamancha het klassieke mugam-trio.

De **santur** is een ruitvormig hakkebord en beslaat drie octaven. Hij heeft een platte klankkast met 72 snaren, zo gegroepeerd dat drie snaren tegelijkertijd worden aangeslagen voor het verkrijgen van een toonhoogte. De santur wordt gemaakt van verschillende soorten hout (walnoot, rozenhout, betel, palm), afhankelijk van het gewenste geluid. De snaren worden met kleine vilthamertjes – mezbab – bespeeld. Een virtuoze santurspeler brengt lichte, haast glanzende tonen voort door het instrument met oogverblindende snelheid en precisie te bespelen. De vroegste voorgangers van de moderne santur dateren van omstreeks 1600 v.C. Het is een van de centrale instrumenten van de Iraanse muziek en wordt zowel solo als in ensemble bespeeld in de traditionele maqam.

De **qanun** is een getokkelde citer met een platte ruitvormige klankkast. Hij heeft 75 snaren die zo zijn geordend dat steeds drie snaren tegelijk worden aangeslagen voor het weergeven van één toonhoogte (zoals bij de piano). De speler gebruikt beide handen en speelt met kunstnagels. De linkerhand bedient ook de stemknoppen waarmee tijdens het spelen de toonhoogte kan worden veranderd. Met behulp van deze stemknoppen kunnen met grote precisie micro-intervallen worden gespeeld, die op hun beurt weer garant staan voor de grote variëteit van niet-gelijkzwevende stemmingen die voorkomen in de muziek van het Nabije Oosten. Qanunspelers gebruiken de knoppen ook voor het maken van fraaie versieringen, trillers en glissandi. De qanun is een klassiek instrument van de Arabische wereld, dat uitvoerig werd beschreven in de orale en geschreven traditie. Zoals ook andere instrumenten in de islamitische wereld, bijvoorbeeld de *ney* en de *daira*, wordt hij vooral gebruikt in de traditionele geïmproviseerde muziek die wij kennen als maqam of makam.

De **zheng** (China) is een citer, die zich ontwikkelde uit een klein bamboe-instrument dat oorspronkelijk werd gebruikt door herders. Hij was zeer populair in vroeger tijden, zelfs al in de periode van de 'Statenoorlogen' en van de Qin-dynastie (225 tot 206 voor Christus). De zheng heeft een langwerpige klankkast met een licht gebogen oppervlak waarover 13 tot 25 snaren gespannen zijn, die over aparte kammen lopen. Tegenwoordig worden meestal metalen snaren gebruikt, vroeger werden de snaren van zijde gesponnen. De zheng rust op twee voetstukken en wordt bespeeld met kunstnagels. Beide handen tokkelen aan de rechterzijde van de kammen, en aan de linkerzijde duwen de vingers van de linkerhand de snaren naar beneden om de toonhoogte te veranderen of versieringen aan te brengen. Het bereik van de zheng is drie tot vier octaven, het instrument heeft een unieke en veelzijdige uitdrukingskracht en vraagt om subtiele behendigheid. De *kayageum* en de *koto* zijn de Koreaanse en Japanse familieleden van de zheng.

De Japanse **koto** is een zither, die bestaat in twee uitvoeringen, beide bespannen met zijden snaren: de *K'in*, een zevensnarig solo-instrument met een lengte van ongeveer 1 meter, en de *So*, een begeleidingsinstrument met 13 of meer snaren, en een lengte tussen de 1,8 en 2 meter. De *K'in* is tijdens de Nara-periode (tussen 710 en 748) uit China ingevoerd in Japan, als instrument voor hofmuziek (*gagaku*). De *So* is uit de *K'in* ontwikkeld.

De koto worden wordt bespeeld met drie vingers van de rechterhand, de duim (meestal met een ivoren plectrum), de wijs- en de middelvinger. Door links van de brug met de linkerhand op de snaar te drukken kan de toonhoogte worden gevarieerd.

De **erhu** (China) is een knievel met twee snaren, een lange hals en een ronde, hexagonale of octagonale klankkast van hout. De bovenkant van de klankkast is meestal bedekt met de huid van een python of andere slang. De strijkstok is gemaakt van paardenhaar op een bamboestok. Tijdens het spelen wordt de erhu ondersteund door de linkerzij van de speler en wordt hij vastgehouden met de linkerhand terwijl de rechterhand de strijkstok beweegt. Het mooie, lyrisch expressieve geluid van de erhu heeft ertoe geleid dat hij werd gebruikt als solo-instrument in kleine volks- en klassieke ensembles en in Chinese orkesten. De erhu maakt deel uit van een groep Chinese strijkinstrumenten die bekend staan onder de naam '*huqin*', hetgeen vertaald 'buitenlands strijkinstrument' betekent. Dit zou betekenen dat dit type instrumenten ingevoerd werd in China en het er niet oorspronkelijk vandaan komt. Instrumenten die lijken op de erhu waren vanaf de twaalfde eeuw gangbaar in de Chinese muziek.

De **kemençe** (Turkije) is een klein strijkinstrument dat vooral wordt gebruikt in Anatolië en de gebieden rondom de Zwarte Zee. De vorm en naam van de kemençe veranderde in de verschillende regio's totdat hij zijn definitieve vorm kreeg in Anatolië. Tot het eind van de negentiende eeuw werd het instrument gebruikt in de '*rumeli*'-volksmuziek die *kaba saz* heet. Het instrument wordt daarin begeleid door de *lavta* en door slagwerk. Aan het einde van de negentiende eeuw wordt de kemençe pas echt populair en wordt hij ook gebruikt in de '*ince saz*', de Turkse kunstmuziek. De kemençe heeft drie snaren en een peervormige klankkast, gemaakt van moerbei-, pruimen- en jeneverbeshout. Het houten gedeelte van de strijkstok is meestal van rozenhout of buksboom. Het instrument heeft een hals zonder toets en de snaren worden aan de zijkant bespeeld door de vingernagels er tegenaan te duwen. De kemençe wordt verticaal vastgehouden en rust op de schoot van de speler. De stemming is: d (neva), g (rast), d (yegah).

De **sarangi**, wat letterlijk ‘instrument met de honderd kleuren’ betekent, is waarschijnlijk via Afghanistan in India terechtgekomen. Deze korthalsluit dankt zijn rijke en zangerige toon aan de meeresonerende snaren. Het is het belangrijkste strijkinstrument in de concertmuziek uit Noord-India en Hindustan. Hoewel het eeuwenlang is gebruikt om zangers te begeleiden, geniet het dankzij de inspanningen van verschillende musici nu de status van solo-instrument. De klankkast – gesneden uit een enkel houtblok en bedekt met perkament – staat verticaal op de schoot van de speler. De drie of vier hoofdsnaren worden bespeeld met een strijkstok van paardenhaar. Achter de hoofdsnaren zijn twintig tot veertig stalen snaren (tarabs) gespannen, verdeeld over vier verschillende ‘koren’, die meeresoneren en het instrument zijn diepe en sonore klank geven.

Biografieën

Els Mondelaers (mezzosopraan) voltooide bij Mireille Capelle aan het Conservatorium van Gent met onderscheiding haar zangopleiding, waarvoor zij hedendaagse muziek als specialisatie had gekozen.

Daaraan voorafgaand studeerde zij muziekpedagogie aan het Lemmensinstituut, waar zij voor haar meestergraad het eindexamen harmonie en contrapunt had behaald. Als soliste trad zij op met verschillende ensemble, waaronder Champ d'Action, het Spectra ensemble, het HERMESensemble, het Nadar ensemble, het DoelenEnsemble, Slagwerk Den Haag en het Nieuw Ensemble. Ook zingt zij geregeld in muziektheaterproducties in binnen- en buitenland voor gezelschappen als LOD, Muziektheater Transparant, Laika en VocaalLAB Nederland.

In 2006 werd zij geselecteerd voor de Zwitserse Lucerne Festival Academy Vocalists, die onder de artistieke leiding van Pierre Boulez stonden. In september 2009 werd zij door het Festival gevraagd voor een uitvoering van Luciano Berio's *Sinfonia* o.l.v. Pierre Boulez.

Ook is zij actief in de liedkunst. Sinds vorig seizoen zingt zij in het door de pianisten Inge Spinette en Jan Michiels samengestelde vocaalkwartet Liederkreis. Met Daniel Blumenthal gaf ze voor de Vlaamse Opera een lunchconcert rondom het Franse oriëntalisme.

Wu Wei (sheng, China/Duitsland) werd geboren in 1979 in de provincie Jiangsu in Zuidoost China. Hij kreeg al toen hij vijf was les op de Chinese knievelde erhu. Hij studeerde sheng aan de kunstacademie van Nanjing en aan het Conservatorium van Shanghai. In 1993 werd Wu Wei solist in het ver buiten China bekende Orkest voor Klassieke Chinese Muziek Shanghai. Concertreizen door Japan, de Verenigde Staten en Europa openden voor hem de weg naar buitenlandse muziektradities. Projecten met Europese musici voerden hem al in Shanghai naar de jazz en de hedendaagse muziek. In 1995 verhuisde Wu Wei naar Berlijn, waar hij zijn muzikale horizon verlegde door de studie van de westerse jazztraditie en door de samenwerking met musici van zeer verschillende herkomst.

Sinds 1996 is Wu Wei als solist of als lid van ensembles met verschillende bezetting een graag geziene gast op internationale concertpodia en bij gerenommeerde festivals. Wu Wei maakt al sinds de oprichting deel uit van het Atlas Ensemble.

Naomi Sato (sho, Japan) werd in 1975 in Tokyo geboren. Zij is afgestudeerd als saxofoniste in 1998 aan de Tokyo National University of Fine Arts and Music. Haar tweede fase opleiding rondde zij in 2002 af aan het Conservatorium van Amsterdam. Ze studeerde saxofoon bij Nobuya Sugawa (Japan), Arno Bornkamp (Nederland) en Claude Delangle (Frankrijk). Daarnaast studeerde ze sho aan de Tokyo National University of Fine Arts and Music bij Ko Ishikawa. In Nederland trad ze met de sho op met Theo Loevendie, fluitist Harrie Starreveld, saxofonist Olivier Slieden, componist Merlijn Twaalfhoven en het Ives Ensemble. Naomi Sato was halve finaliste van de tweede internationale Adolphe Sax Concours in Dinant (1998) en won de derde prijs in het Saxophon Wettbewerb Gustav Bunke in Hannover (1999). Ze speelde onder meer met het Filharmonisch Orkest van de Tokyo National University of Fine Arts and Music en het Residentie Orkest.

colofon

programmering	Joël Bons
teksten	© Atlas Ensemble
redactie	Dimitri van der Werf
productie	Jasper Berben

Imagine Utopia kwam tot stand dankzij financiële ondersteuning van het Fonds Podiumkunsten.

De Atlas Academy wordt mogelijk gemaakt door de Gemeente Amsterdam.

Atlas Ensemble
Piet Heinkade 5
1019 BR Amsterdam
T +31 (0)20 5191 880
www.atlasensemble.nl